

Etkili Okul ve Okul Geliştirme

Kuram, Uygulama ve Araştırma

Prof. Dr. Ali BALCI

9. Baskı

Prof. Dr. Ali BALCI

ETKİLİ OKUL VE OKUL GELİŞTİRME Kuram, Uygulama ve Araştırma

ISBN 978-975-6802-46-5

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

9. Baskı: Aralık 2022, Ankara

Yayın-Proje: Ferdi Akkaya
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Annemè ve Babamà

SUNUŞ

Eğitimi ve okulu geliştirmek, onlara sadece para sarf etmekle olmaz. Aksine kıt ve sınırlı kaynaklar, yöneticiyi yaratıcılığa zorlar. Eğitimin gelişmesi, sistemde temel ve köklü yenilikler gerektirir. Etkililik ve verimlilikte büyük atılımlar yapan sistemlerin geğmişi de bunu göstermektedir. Teknik tutuculuktan kurtulmak üretim alt sistemini değiştirmek, daha az yasal düzenlemelere daha çok yerel yönetime gitmek, bunların sonunda en stratejik alt sistem olan okula daha çok sorumluluk vermek böyle yeniliklerin başında gelir. Eğitim ve öğretime ilişkin işlevsel kararların okul düzeyinde alınması, eğitim teknolojisi kavramının bilgisayar alımı ötesinde düşünülmesi, okul programları ve takvimlerinde esneklik sağlanması bu yenilikleri işleyerek okulun verimliliği ve etkililiğini artıracaktır.

Değerli öğrencim ve meslekdaşım Doç. Dr. Ali Balcı, eğitim yöneticisinin rolleri, iş doyumunu ve yetiştirilmesi gibi araştırmalarında; bu yöneticiyi okulun verimliliği ve etkililiğine anahtar olarak göregelmiştir. Kuşkusuz insan ve madde kaynaklarını kullanan ve kullandıran yönetici, her kesim ve kurumda olduğu gibi eğitim ve okulda verim ve etkililik süreçlerinin simgesidir. Bununla beraber araştırmacı böyle çalışmalarında bu süreçleri etkileyen okul içi ve dışı diğer faktörleri de göz ardı etmemiştir. İşte “ Etkili Okul: Kuram,Uygulama ve Araştırma” başlıklı çalışmasında ; yazar etkili okula ilişkin model, yönetici, öğretmen, program, öğrenci, veli, okulun örgüt yapısı ve iklimi gibi faktörleri incelemektedir. Kuramsal olarak başlattığı bu incelemeyi bir araştırma ile de geliştirmektedir.

Eğitim ve okul yöneticilerine, öğretmenlere ve bu alandaki öğrencilere yararlı olacak bu bilimsel çalışmasından dolayı Doç. Dr. Ali BALCI’yı gönülden kutlarım.

Ocak, 1993

Prof. Dr. Ziya BURSALIOĞLU

ÖNSÖZ

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1960'ların sonlarında yapılan kimi araştırmalar, okulun, öğrenci başarısında görel olarak küçük bir etkisinin bulunduğunu, buna karşılık öğrenciler arası özgeçmiş farklılıklarının – aile ortamı, sosyo-ekonomik durum vs. gibi- öğrenciler arasında başarı farklılaşmasına neden olduğunu buldular. Bu araştırmalar okulun eğitim ve öğretimdeki yerini, toplumsal statüsünü sarstı. Çünkü bu bulgulara göre istenildiği kadar öğrenci başına ek harcama yapılsın, öğretim araçları zenginleştirilsin, iyi öğretmen kadrosu sağlansın öğrencilerin öğrenmesinde pek bir farklılık olmayacaktır. Bunun üzerine eğitimci ve bilim adamları okulun, okulculuğun eğitim ve öğretimdeki yerini gösterme gayretine girdiler. Bunlardan birisi söz konusu bu araştırmaların yöntem bakımından eleştirilmesi idi. İkincisi de okulun başarıdaki etkisini gösteren ampirik araştırma yapmaktı. Özellikle bu ikinci yol, “etkili okul” hareketine yol açtı. Etkili okul hareketi, önceki araştırmaların aksine okulun öğrenci başarısında büyük etkisinin olduğunu buldu. Bu araştırmalarla etkili okulların öğrenmede farklılık yaratabileceği gösterildi.

Bu incelemede, etkili okul hareketi tarihsel gelişimi içinde be-timlenmeye çalışılmıştır. Böylece okullarımızın etkililiğinin sor-gulanması, özel dersanelerin revaçta olduğu günümüzde kamuoyunda bu konuda bir tartışma açılması amaçlanmıştır.

İnceleme yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde et-kili okul hareketi kuramsal temelleri, ideolojisi ve etkenleri ile bir bütünlük içinde ayrıntılı olarak tartışılmıştır. İkinci bölümde, bi-rinci bölümü tamamlayıcı nitelikte, okulda etkililiğin ölçülmesi ve etkili okul araştırma modelleri incelenmiştir. Bundan sonraki bölümler etkili okul faktörlerini- etkenlerini ayrıntılı olarak ayrı ayrı ele almaktadır. Bu doğrultuda üçüncü bölümde etkili okulda

yönetici, dördüncü bölümde etkili okulda öğretim ve öğretmen, beşinci bölümde ise etkili okulda hava- kültür işlenmiştir. Altıncı bölümde ise etkili okulun örgütlenmesi ve yönetimi tartışılmıştır. İncelemenin son bölümü olan yedinci bölümde ise Türkiye'deki ilköğretim okullarının etkililiğini araştıran ampirik bir çalışma kısaca verilmiştir.

İncelemenin titiz bir çalışmayla bilgisayar dizgisini yapan ve basılmasını sağlayan Yavuz Dağıtım ilgililerine yazarın teşekkür borcu bakidir. Yazar bu çalışmasında her türlü destek ve anlayışı gördüğü eşi Ayşe ve kızı Ayşen'i de burda anmaktan mutluluk duyar.

İncelemenin genelde eğitim ve öğretimin, özelde de ilköğretim okullarının geliştirilmesi uğraşısında bulunan eğitim politikacısı ve uygulamacılarına ışık tutacağı umulmaktadır.

Ocak 1993

Ali BALCI

İKİNCİ BASIMA ÖNSÖZ

Etkili okul kitabının ilk baskısından bu yana neredeyse 10 yıl geçti. Bu uzun sürede etkili okul hareketi, Amerika Birleşik Devletleri dışına çıkarak dünyanın İngiltere, Hollanda, Avustralya, Kanada, İsrail gibi bir çok ülkesinde yayılma imkanı buldu. Etkili okul araştırma ve uygulamalarından “ okul geliştirme”, “ okula dayalı yönetim”, “kendini yenileyen okul” vb. yeni kavramlar doğdu. Yani bu zaman diliminde, küreselleşme süreci içinde bilgi çağına girme, bilişim teknolojisi ile bilim ve teknolojiye baş döndürücü değişim ve gelişmelerin eğitim kurumlarını etkilemesi sonucu, etkili okulun yeni araştırma alanları doğdu; etkililiğin ölçme ve araştırılmasında yeni bakış açıları ortaya çıktı; eğitimin ve okulun etkililik göstergeleri geliştirilmeye çalışıldı.

İşte kitabın ikinci baskısında, etkili okulla ilgili sözü edilen bu değişme ve gelişmeler ayrıntılarıyla tartışılmaya çalışıldı. Takdir edilir ki alandaki değişme ve gelişmeleri eskisi ile uyumlaştırmak, eskiyi yeni ve değişme ve gelişmelerin süzgecinden geçirmek, belki de yeni bir kitap yazmaktan daha zordur. Ben bunu başarmaya çalıştım; sonunda da sanırım başarılı oldum.

Kitabın ikinci baskısında birinci baskı, neredeyse gölgelendi; tanınmaz hale geldi. İkinci baskı hem içerik hem de hacim olarak birincisinden çok farklılaştı.

İkinci baskıda da hedef kitle, “bilim insanı” oldu. Bu doğrultuda kitapta alanın bilimsel ve teknik anlatım düzeyi korunmaya çalışıldı.

İkinci baskıda da pek çok insanın katkıları oldu. Arş. Gör. Dr. Şakir Çınkır, şekillerin çiziminde; Arş. Gör. Kamile Demir tashihlerin yapılmasında katkıda bulundular. Öğr. Gör. Sayın Zekeriya Kaya da, tümünü titizlikle okuyarak kitabın anlatımda kaliteyi yakalamasına katkı getirdi. Kendilerine çok teşekkür ederim. Pek tabiidir ki kitapta eksiklik ve aksaklıklar da olacaktır. Bunların yazara hatırlatılması da okuyucuya düşmektedir. Kitabın ilgililere yararlı olmasını diliyorum.

Ocak 2001

Ali BALCI

KISALTMALAR LİSTESİ

NCPEA	National Conference of Professors of Educational Administration
CPEA	Cooperative Project in Educational Administration
HMI	Her Majesty Inspection
ILEA	Inner London Education Authority
CERI	Centre of Educational Research and Innovation
ERA	Educational Reform Act
ISERP	International School Effectiveness Research Programme
DES	Department for Education and Science
DfEE	Department for Education and Employment
LEA	Local Education Authorities
OFSTED	Office for Standards for Education

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
SUNUŞ.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xvi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvi

BÖLÜM I

ETKİLİ OKUL.....	1
Tanım ve Kuramsal Çerçeve.....	1
Okul Etkililiği Modelleri.....	2
Etkili Okul Sayıltıları.....	12
Etkili Okul Araştırmaları.....	16
1970 Öncésinin İlişkisel Araştırmaları.....	16
1970 Sonrasının Bireysel Okul Araştırmaları.....	17
1985'e Kadar Olan Etkili Okul Araştırmaları.....	19
1985 Sonrası Etkili Okul Araştırmaları.....	20
Özet ve Tartışma.....	20
Etkili Okulun İlişkide Bulunduğu Değişkenler.....	23
Etkili Okulla İlgili Önermeler.....	33
Etkili Okul İdeolojisi.....	36
Özet, Sonuç, Doğurgu ve Öneriler.....	37
Etkili Okul- Okul Etkililiği Çalışmalarının Etkileri.....	38
Okulun Öğrenciye Etkisinin Büyüklüğü.....	46
Okulun Öğrenci Gelişiminin Değişik Boyutlarına Etkisi.....	47
Okulların Öğrenci Başarisına Etkileri.....	48

BÖLÜM II

ETKİLİ OKUL VE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	51
Etkili Okul ve Okul Geliştirme	51
1990'ların Etkililik Söylemi.....	53
Etkili Okul Kuramı	54
Okul Geliştirme Paradigması.....	55
1990 ve Sonrasında Etkili Okul ve Okul Geliştirme	60
Çeşitli Ülkelerde Etkili Okul ve Okul Geliştirme Uygulamaları.....	67
İngiltere'de Okul Geliştirme	67
Okul Geliştirme Stratejileri	67
Okul Geliştirme Standartları.....	67
Hollanda'da Etkili Okula Dayalı Okul Geliştirme	72
Louisiana Okul Etkililiği Araştırması (LSES)	76
Kendini Yöneten Okul	76
Okula Dayalı Yönetim (ODY).....	77
ODY'ni Boyutları.....	83
Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi: İngiltere Örneği.....	85
Etkili Okul ve Kendini Yenileyen Okul.....	88
Eğitimde Hesap Verebilirlik	89
Tanımı ve İlgili Kavramlar.....	89
Hesap Verebilirliğin Boyutları ve Türleri	91
Eğitimde Hesap Verebilirlik Yaklaşımları	93
Eğitimde Hesap Verebilirlik Süreci	94

BÖLÜM III

OKULDA ETKİLİLİĞİN ÖLÇÜLMESİ VE ETKİLİ OKUL ARAŞTIRMA MODELLERİ.....	101
Okul Etkililiği Yapısı ve Etkili Okul Ölçütleri.....	101
Okul Etkililiği Yapısı	102
Okul Etkililiği Kategorileri	104

Etkililiği Değerlendirme Modelleri	108
Standartlar modeli	108
Okul düzeyli özgeçmiş karakteristikleri ayarlanmış modelleri	108
Öğrenci düzeyli özgeçmiş karakteristikleri ayarlanmış modeli	110
Okul Performans Göstergeleri	112
Uluslararası okul etkililiği araştırma programı	113
Okul Kalitesini Değerlendirme	116
Etkili Okul Araştırmaları	118
Etkili Okul Araştırmaları: Yönteme İlişkin Tartışma	118
Etkili Okul Araştırma Modelleri	123
Kenardaki araştırmalar	123
Örnekolay	123
Program değerlendirmesi	124
Okul geliştirme kuramı	124
Okul Etkililiği Araştırmalarında Sorunlar	127

BÖLÜM IV

ETKİLİ OKULA ULAŞMADA İLK ADIM: ETKİLİ YÖNETİCİ... 131	
Etkili Yöneticinin Rol ve Nitelikleri	131
Okul Geliştirme ve Uygulama Süreci	133
Etkili Yöneticinin Ölçütleri	136
Örgütsel Özellikler	136
Öğrenci Başarısı	140
Etkili Yöneticinin Etkenleri	143
Özet ve Sonuçlar	145

BÖLÜM V

OKULUN GELİŞTİRİLMESİNDE ÖĞRETMENİN ROLÜ	149
Etkili Öğretim ve Etkili Öğretmen	150
Etkili Öğretim	150
Öğretim Etkililiği, Etkili Öğretim ve Etkili Okul İlişkisi.....	154
Etkili Öğretmen	158
Etkili Öğretmenin Etkenleri.....	160
Öğretmen Yeterliği Duygusu	162
Öğretmen Beklentileri	165
Beklentilerin oluşması	166
Okul Çevresi ve Sınıf Ortamı.....	170
Eğitim ve Öğretmen Göstergeleri.....	173
OECD- INES Projesi Eğitim Göstergeleri.....	173
Eğitim Programı ve Süreçlerinin Karşılaştırılmalı Göstergeleri	174
Süreç Göstergelerinin Tanımlanması.....	176
Veri Toplama Stratejileri.....	181
Karşılaştırılmalı Araştırmalarda Uluslararası Program Göstergeleri	182
Öğretmen Göstergeleri	184
Öğretmen Yetiştirme.....	184
Okul Etkililiği Araştırmasının Öğretmen Yetiştirmeye Getirdikleri.....	187
Örnek Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli.....	188
Etkili Öğretim ve Değişme Süreci	189
Değişme Stratejilerinin Dayandığı İlkeler.....	191
Okul Geliştirme ve Değişme Süreci	193
Sonuç ve Öneriler	194

BÖLÜM VI

ETKİLİ OKUL KÜLTÜRÜ	197
Örgütsel Kültür Sınıflandırması	197
Örgütsel Kültür Boyutları.....	201
Örgütsel Kültürün Örgütsel Davranışa Etkileri	203
Örgütsel Kültür ve Örgütsel İklim	204
Örgütsel Kültürün Oluşması.....	206
Örgütsel Kültürünün Temel İşlevleri	207
Etkili Okul Kültürü.....	208
Kültür ve Okul Geliştirme	211

BÖLÜM VII

ETKİLİ OKULUN ÖRGÜTLENMESİ VE YÖNETİMİ	215
Giriş.....	215
Öğretmenlere Yardım Merkezleri	216
Öğrenme Merkezleri.....	217
Öğrenme Kaynaklarının Örgütlenmesi.....	219
Etkili Okulda Program Geliştirme	220
Etkili Okulun Amaç ve Misyonları	220
Program Örgütlenmesi	221
Program Planlaması.....	222
Etkili Okul Örgütlenmesi ve Yönetimi	223
Yönetimsel Örgütlenme.....	223
Okulların Yeniden Yapılandırılması.....	225
Etkili Okul Oluşturulması ve Etkili Okul Modelleri.....	226
Etkili Okulun Oluşturulması İlkeleri	228
Etkili Okul Modelleri	229
Okul Gelişimi Planlama Süreci Modeli	232

BÖLÜM VIII

ETKİLİ OKUL VE OKUL GELİŞTİRME: SON TRENDLER.....	241
Okul Etkililiği-Etkili Okul	241
Eğitim Etkililiğine Karşılık Okul Etkililiği	249
Okul Etkililiğine Karşılık Okul Geliştirme.....	250
Okul İyileştirme ve Okul Etkililiği Modelleri	252
Etkili Okul-Okul Etkililiği Araştırmaları	257
Eğitim Etkililiği Araştırması Alanları (strands)	224
Öğretmen Etkililiği.....	269
Sonuçlar ve Bazı Çıkarımlar	275

BÖLÜM IX

ETKİLİ OKUL. TÜRKİYE'DE İLKÖĞRETİM OKULLARININ ETKİLİLİĞİ ARAŞTIRMASI	281
Giriş.....	281
Problem.....	281
Araştırmanın Amaçları.....	283
Önem	283
Sınırlılıklar.....	284
Yöntem	284
Araştırma Deseni.....	285
Çalışma Grubu.....	285
Araştırmanın Veri Toplama Aracı.....	286
Aracın Uygulanması	287
Verilerin Analizi	288
Bulgular.....	289
Kişisel Bilgilere İlişkin Bulgular	289
Öğretmenlerin Etkili Okul Özelliklerini Algılamalarına İlişkin Bulgular	291
Okul Yöneticisi.....	292
Öğretmenler	293

Okul Ortamı.....	297
Öğrenciler.....	299
Veliler	301
Tartışma ve Sonuçlar.....	302
KAYNAKÇA LİSTESİ.....	307
EK	
Etkili Okul Anketi	329